

Лаухіна І.С

islaukhina@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент,

Побережник О.В.

olgavalefelis@gmail.com

старший викладач кафедри теорії

та практики іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м.Умань, Україна

АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ОСВІТА» У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ У РЯДІ ФРАНКОМОВНИХ КРАЇН

Французька мова функціонує у якості полінаціональної у ряді франкомовних країн. Але у Бельгії та Швейцарії національними вважають лише окремі специфічні елементи французької мови, тоді як жителі Квебеку не лише усвідомлюють самостійність канадського варіанту, але й протиставляють його французькій мові Франції.

Історія поширення та існування французької мови на території Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку засвідчила, що всі її варіанти розвивалися паралельно і, як результат, при наявності певних розбіжностей у лексико-семантичних групах, у них спостерігається велика кількість загальних рис.

У французькій мові чотирьох країн потреба виокремити значні структурно-семантичні відмінності, пов'язані з освітою у кожній з них зумовила **актуальність дослідження** цієї теми.

Стан дослідження. Вагомий внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили такі вітчизняні, російські та зарубіжні вчені як М.А. Бородіна, В.Г. Гак, Н.Ф. Аліфіренко, А.А. Уфимцева, І.П. Юшук О.О. Першукова, В. Гумбольд, Р. Дельронш, Д. Бушар, П. Бернар та інші.

Мета статті – у межах чотирьох варіантів французької мови провести семасіологічний аналіз лексико-семантичного поля (ЛСП) «Освіта», який

дозволить виявити лексичні групи на основі понять і семантичні поля на основі семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. В межах чотирьох варіантів французької мови ми виділяємо дві лексико-семантичні групи (ЛСГ), які увійшли до ЛСП «Освіта» – «Навчальні заклади» та «Викладачі». Кожна ЛСГ складається з лексичних підгруп, при розгляді яких ми зосередили увагу на зовнішній та внутрішній формах тих назв, які їх складають, а також на денотативному, сигніфікативному та конотативному значеннях.

Ми погоджуємося з думкою М. А. Бородіної та В. Г. Гака, що зовнішньою формою називається зовнішня звукова, матеріальна, оболонка лексичних одиниць (слів та словосполучень) [3].

Внутрішня форма – це характерна ознака, яку вибирає мовець у процесі номінації явищ навколишнього світу. Зазначимо, що внутрішня форма досить тісно пов'язана з денотативним значенням. Денотат – це відображене в мові явище реальної дійсності. Н. Алефіренко зазначає, що характерною рисою денотата є здатність відображатися в нашій свідомості у вигляді уявлень (на відміну від сигніфіката, який репрезентує поняття) [1].

Сукупність ознак предмета формує його сигніфікат, або сигніфікативне значення в семантичній структурі слова. Денотат і сигніфікат – це поняття, які співвідносяться як дві сторони мовного знака, зовнішня та внутрішня: денотативний – «який позначає», сигніфікативний – «який означає» [5].

Поняття конотації трактується як утворення в різних мовах своєрідного додаткового значення слів і висловів, яке надає їм експресивності, національно-мовної своєрідності, культурологічної цінності. Основною ознакою конотації називають вираження емоційної, експресивної та оцінної інформації [6].

Отже, об'єктами досліджуваних нами назв у французькій мові Франції, Бельгії, Швейцарії і Квебеку виступили, з одного боку, специфічні реалії, з іншого – особливі логічні та оцінні уявлення мовців, які живуть у даних країнах з урахуванням багатого прошарку специфічних денотативних, денотативно-сигніфікативних та емоційно-оцінних елементів. Дослідження лексики під

таким кутом зору дозволяє виділити ще одне поняття – семантичні дивергенти, до яких відносяться лексеми, які однаково використовуються на різних територіях, але мають відмінності у денотативній, сигніфікативній та конотативній частинах значення слова. [4].

1. Лексико-семантична група «Навчальні заклади»

Ця ЛСГ складається із таких лексичних підгруп:

1) дошкільні навчальні заклади; 2) загальноосвітні навчальні заклади; 3) спеціалізовані (професійні) навчальні заклади; 4) вищі навчальні заклади.

1. 1. Дошкільні навчальні заклади.

Дошкільним навчальним закладом є дитячий садок, який на досліджуваних територіях має різну назву. Аналізуючи внутрішню форму назв дитячих дошкільних закладів у складі словосполучень виявляємо спільну частину: іменник *école* (школа): *école maternelle* (фр.), *école Froebel* (бельг.), *école infantine* (гельв.), *école gardienne* (кан.) та різні кваліфікатори: *maternel* (материнський) (фр.) асоціюється з материнською турботою, бельгійське *Froebel* пов'язано з ім'ям німецького педагога F.Fröbel. швейцарське *infantin* (дитячий) указує на вікову категорію, а квебекський варіант *gardien* (той, хто доглядає дітей,) пов'язаний із французьким іменником *gardien* (сторож).

Отже, дитячий садок на територіях всіх чотирьох країн – це дошкільний навчально-виховний заклад, тому всі чотири назви мають спільний сигніфікат, тобто спільний понятійний зміст мовного знака. Але аналіз назв цих установ виявив відмінності на рівні форми слів і денотатів, оскільки у Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеці вікові категорії і терміни перебування дітей у дитячих садках відрізняються. У Бельгії та Франції – 3 роки, у Швейцарії – 2 роки, а у Квебеці – 1 рік. Тобто у Швейцарії та Квебеці безпосередньо перед школою.

2.1. Загальноосвітні навчальні заклади.

Система загальної шкільної освіти у Франції має три ступеня: 1) початкова школа (*école élémentaire*) (5 років); 2) колеж (*collège*) (4 роки); 3) ліцей (*lycée*) (3 роки).

Система середньої загальної освіти у Бельгії має такі основні ступені:

1. початкова, або елементарна освіта - 6 років, з 6-ти років у початкових школах (*école primaire*); 2) 4-річна базова (неповна загальна середня) освіта, що має два послідовні періоди по 2 роки кожний (*humanités – études secondaires, avec ou sans grec ou latin*); 3) заключний дворічний цикл повної загальної середньої освіти (*athénée, institution officielle d'enseignement secondaire destinée aux jeunes gens ou mixte, correspondant au lycée en France*)[6].

Обов'язкова шкільна освіта у Швейцарії триває 9 років: 1) 4-6 років (залежно від кантону) у початковій школі (*école primaire*); 2) 3-5 років у середній школі (*école secondaire*) 3) 4 роки у школах гімназійного типу (*gymnases*), ліцеї (*lycées*), колежі (*collèges*) після закінчення яких можна отримати свідоцтво про середню освіту та без іспитів вступити до університетів і вищих політехнічних шкіл [2].

Система середньої освіти у Квебеці складається з трьох рівнів: 1) початкова освіта (6 років); 2) середня освіта (5 років); 3) колеж (3 роки).

Лексичні форми назв мають спільні та відмінні риси. У зовнішній формі трьох варіантів французької мови (французькому, бельгійському та швейцарському) уживається словосполучення *école primaire*: у складі *école élémentaire*, *école primaire*, *cours élémentaire* і *cours primaire* відбувається чергування іменників *école*, *cours* і прикметників *élémentaire*, *primaire*.

Хоча прикметник *primaire* («початковий») лише у трьох варіантах (бельгійському, швейцарському та квебекському) визначає навчання саме у початковій школі, *élémentaire* («елементарний») використовується лише у Франції та Квебеці, хоча у Франції це виключно початкові класи, а у Квебеці – школа для дітей від 11 років. Це вказує на денотативні відмінності в межах двох варіантів французької мови.

3.1. Навчальні заклади середньої освіти

При аналізі лексики територіальних варіантів французької мови чотирьох країн стосовно денотату *середня освіта* звернемо увагу на назви середніх навчальних закладів – *collège*, *lycée*, *athénée*, *cégep* та *gymnase*. На території чотирьох країн для назв першого та другого рівнів середньої освіти

використовуються різні лексеми: *collège*, *lycée*, *athénée*, *gymnase* або словосполучення *enseignement secondaire* та *école secondaire*. Але є в них і деякі спільні риси. Так, лексема *collège* використовується у лексиці ЛСП «Освіта» на території всіх країн, але відмінності на денотативному та сигніфікативному рівнях дають нам уявлення про різні об'єкти та поняття. Лексема *lycée* трапляється у Франції, Бельгії та Швейцарії, а *école secondaire* – у Швейцарії та Квебеці.

Як було зазначено вище, першим рівнем середньої освіти у Франції є *collège*, у Бельгії – *enseignement secondaire*, у Швейцарії та Квебеці – *école secondaire*. У складі словосполучень *enseignement secondaire* (бельг.) і *école secondaire* (гельв., кан.) є спільний прикметник *secondaire* (другий) і різні іменники – *enseignement* (освіта) і *école* («школа»). У Франції вони мають інші значення: *enseignement secondaire* («середня освіта») має більш широке значення, ніж *école secondaire* («перший рівень середньої освіти») у Бельгії.

Денотативне значення теж буде неоднаковим. *Collège* у Бельгії є приватним навчальним закладом повної середньої освіти, зазвичай католицьким. [6]. У Квебеці словом *collège* називають навчальний заклад загальної та професійної освіти між середньою школою та університетом [4]. У Франції *collège* – це навчальний заклад першого циклу загальної середньої освіти, куди без перевідного іспиту вступають усі учні після початкової школи. [6]. У Швейцарії у деяких кантонах словом *collège lycée* [2].

4.1. Навчальні заклади вищої освіти

Усі чотири країни – Франція, Бельгія, Швейцарія, Канада – мають усталену систему вищої освіти. Назви університетів – *universités* – однакові для всіх досліджуваних територій. Відмінності є лише у швейцарському варіанті французької мови. Крім класичного університету *Université* у Швейцарії діє *Ecole Polytechnique Fédérale*. А існуюча у Франції *Ecole Polytechnique* не має університетського статусу, як у Швейцарії.

Усі вищі навчальні заклади, крім університетів, в основному називаються школами *écoles*. Диференціальні семи значення слова *école* у територіальних

варіантах французької мови різні. У Франції це *Grandes Ecoles* (великі школи), у Бельгії та Швейцарії – *Hautes écoles* (вищі школи), у Квебеці – *Ecoles nationales*. Кожний із цих прикметників так чи інакше указує на приналежність до вищого рівня освіти. Французька лексика на територіях досліджуваних країн зважаючи на предметну та понятійну віднесеність, не завжди адекватно відбиває реальність.

2. Лексико-семантична група «Викладачі»

ЛСГ «Викладачі» у територіальних варіантах французької мови Франції, Бельгії, Швейцарії і Квебеку включає лексичні одиниці, які характеризують викладачів навчальних закладів, учителів або інших осіб, що займаються науковою діяльністю чи навчально-виховною роботою. У ЛСГ виділяємо дві лексичні підгрупи: 1) педагоги; 2) викладачі.

2.1. Педагоги.

Кожна із представлених нижче лексичних форм, що позначає педагога відрізняється внутрішньою структурою. У французькій *école maternelle* -- *éducateur* або *instituteur de maternelle*; у бельгійській *école Froebel* - *froebélien/ne*; у швейцарській *école enfantine* - *maîtresse enfantine* і у квебекській *école gardienne* - *gardien/ne*, або *travailleuse en garderie* мають загальну архісему («педагог») і диференціальні компоненти значення, які указують на місце роботи вихователя.

Незважаючи на спільність сигніфікативного значення, ці назви розглядаються як різні реалії, із загальним широким поняттям. Поняття про дошкільний навчальний заклад у кожній із досліджуваних країн різні, і при спільності понятійної основи аналізованих лексем виявляються семантичні дивергенти на рівні денотата.

Що стосується змісту найменувань, то ці назви мають один сигніфікат, виражений архісемою «вихователь дошкільного навчального закладу».

2.2. Викладачі. Учителі початкової школи.

Лексичні форми лексем «учителі початкової школи» мають відмінності в усіх чотирьох варіантах французької мови:

У французькій *école/cours élémentaire, école primaire - professeur d'école, enseignant d'école primaire*; у бельгійській *école primaire – régent*; у швейцарській *école primaire - instituteur/trice, maître, maîtresse*; у квебекській *école élémentaire, cours/primaire - enseignant au primaire, titulaire*.

Усі ці лексичні форми є у загальнофранцузькому варіанті, а стосовно внутрішньої форми цих назв, то вони мають загальну архісему «викладач» і диференціальні семи, що указують на навчальний заклад, де працює викладач (*école*), і рівень навчання (*primaire*).

На денотативному рівні також можна виділити розбіжності. Так, у Франції учителем є людина, яка працює в початковій школі: дитячий садок плюс початкові класи середньої школи: [5]. Учитель у Бельгії і Швейцарії – це викладач початкового рівня середньої освіти [5]. Але у цих країнах вчителі початкових шкіл здобувають освіту по різному, тому зазначені лексичні одиниці є денотативними дивергентами. Якщо розглядати їх сигніфікативне значення, то для лексичних одиниць понятійний складник є загальним, оскільки всі вони використовуються в значенні «учитель початкової школи».

2.3 Викладачі. Учителі середньої школи.

На території Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку для назв учителів середньої школи використовується один термін – *professeur* (викладач). У швейцарському та квебекському варіантах існує форма жіночого роду (*professeure*). Проте в досліджуваних варіантах ця лексема супроводжується різними кваліфікаторами: *de collège* (фр.), *de lycée* (фр.), *agrégé* (фр., бельг.), *titulaire* (бельг.). Також використовуються лексеми *régent* (бельг.), *maître, maîtresse* (гельв.), *enseignant* (кан.).

У Франції внутрішня форма назви вчителів указує на місце викладання – *professeur de collège* та *professeur de lycée* термін *professeur agrégé* свідчить про те, що цей викладач пройшов *agrégation* (агрегацію), а у Бельгії – визнання правоздатності викладацької діяльності. Диференціальною семою квебекського терміна *enseignant e au secondaire*, що вказує на можливість викладання у середній школі. [6].

2.4. Викладачі вищого навчального закладу.

У групі лексем «викладач вищого навчального закладу» з'являється гіперонім *professeur* («викладач»). Ця лексема, як правило, супроводжується кваліфікатором: *d'université* (фр.), *agrégé* (фр., кан.), *émérite* (фр., бельг., кан.), *titulaire* (фр., кан.), *ordinaire* (бельг.), *extraordinaire, honoraire* (бельг.), *assistant* (фр., гельв., кан.), *agrégé, adjoint* (кан.).

Зазначимо, що у лексиці вищої освіти сигніфікативне значення назв викладачів збігається. Усі лексичні одиниці мають сигніфікатом – «викладач вищого навчального закладу», але мають розбіжності на денотативному рівні.

ВИСНОВКИ. Розглянувши структуру вищої освіти на територіях Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку, ми виявили збіги та відмінності на рівні денотата. На даних територіях існують вищі навчальні заклади, які мають університетський статус (університети) або ж не мають його (вищі школи). Сигніфікат у назвах вищих навчальних закладів однаковий: *Université* на території чотирьох країн має одне поняття («університет»), але системи навчання в університетах Франції, Бельгії, Швейцарії і Квебеку різні. Що стосується вищих шкіл, то французькі *Grandes Ecoles*, бельгійські та швейцарські *Hautes écoles* та квебекські *Ecoles nationales* також мають спільний сигніфікат «вищі навчальні заклади неуніверситетського рівня». Однак повними міжваріантними синонімами їх назвати не можна через відмінності денотатів.

Аналіз лексичної підгрупи «викладачі» в територіальних варіантах французької мови Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку, до якої увійшли назви вчителів початкової та середньої шкіл і викладачів вищих навчальних закладів показав схожість та відмінність на рівні форми, сигніфіката та денотата. Назви вчителів початкової школи є денотативними дивергентами при загальній денотативній основі та різних формах. Серед лексики, пов'язаної з викладачами середньої та вищої освіти виділяються формальні, денотативні та денотативно-сигніфікативні дивергенти.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке / Н.Ф. Алефиренко.– М. : Флинта: Наука, 2005. – 416 с.
2. Больман І. Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних та меншинних мов / І. Больман ; [пер. з франц. С. Гринцевич]. – К. : Видавництво К.І.С, 2007. – 290 с.
3. Бородинa М.А. Проблемы лингвистической географии (на материале диалектов французского языка) / М.А. Бородинa. – М.: Наука, 2004. – 218с.
4. Клоков В.Т. Французский язык в Северной Америке / В.Т. Клоков. — Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 2005. – 398 с.
5. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 240 с.
6. Bernard P. Francophonies périphériques. Histoire, statut et profil des principaux variétés du français hors de France / Poil Bernard. – P. :L'Harmatta, 2001.–236 p.